

KISS RENÁTA – PATAI JOLÁN

Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Neveléstudományi Doktori Iskola, Szeged
MTA–SZTE Képességfejlesztés Kutatócsoport, Szeged
kiss.renata@edu.u-szeged.hu, pataij@edu.u-szeged.hu

A korai olvasási képességek mérése 4–8 éves gyermekek körében

Kulcsszó: *eDia*, DIFER, nyelvelsajátítás, *olvasási előképesség*, *online*, *Token*

Bevezető

Számos hazai és nemzetközi kutatás vizsgálja a gyermekek nyelvelsajátítási képességeit. Az utóbbi években egyre nagyobb súlyt kapnak a már kisgyermekkorban is vizsgálható, pusztán auditív ingerre épülő beszédhanghallási feladatok. A magyar gyermekeket vizsgáló DIFER-teszt (Nagy et al. 2004a, 2004b), mely tartalmaz beszédhanghallási feladatokat is, már ötéves kortól alkalmazható. Jelen munka során olyan online mérőeszköz fejlesztését tűztük ki célul, melyben a gyermekek beszédhanghallási képességei mellett a beszédmegértés vizsgálata is előtérbe kerül.

Kutatásunkban az olvasási képességek háttérben lévő olyan képességek feltárását helyeztük fókuszba, melyek már óvodás korban mérhetők. A teszt előnyei közé sorolható, hogy online mivoltának köszönhetően maximálisan megfelel az objektivitás kritériumának. Eddig óvónők által, a gyermek óvodájában rögzített DIFER és iskolaérettségi tesztek eredményességét befolyásolhatta a tesztet felvevő személy és jelenléte, szerepet játszhatott a szubjektív értékelési mód. A technológia alapú, tabletes mérési lehetőség alkalmazásával a szubjektivitás teljesen kizárható. A gyermekek ugyanazt a tesztet, ugyanolyan körülmények között és nem utolsósorban ugyanúgy, előre rögzített hanganyag segítségével oldják meg.

Számos hazai kutatás vizsgálta a metanyelvi tudatosságot és összetevőit a nyelvelsajátítás folyamatában történő megjelenése és az olvasás, írás elsajátításának szempontjából. A metanyelvi tudatosság kisgyermekkorban spontán fejlődése lehetővé teszi már a gyermekek 4 éves kortól való tesztelését. A metanyelvi tudatosság részének tekintett fonemikus tudatosság kiemelt prediktora a későbbi olvasási képességnek, korai fejlesztésével javítható a későbbi olvasási teljesítmény. A korai teszteléssel, fejlesztéssel csökkenthető lenne a tanulási zavarral és diszlexiával küzdő gyermekek száma.

A korai tesztelés megalapozott, hiszen a szókezdő és szóvégi beszédhangok felismerése már az iskolakezdés előtt kialakul (Ziegler, Goswami 2005), továbbá tipikusan fejlődőknél a spontán fejlődés része is lehet a fonématudatosság (Hulme et al. 2005, Castles et al. 2009), így az olvasni még nem tudó gyermekek tesztelése is lehetővé válik. Az olvasástani kezdete előtt mért fonológiai tudatosság pedig befolyásolja a későbbi olvasási teljesítményt (Adams 1990, Castles, Coltheart 2004, Ziegler, Goswami 2005, Wagner et al. 1997, de Jong és van der Leij 1999, Hulme et al. 2002, Muter et al. 2004).

A teszt összeállításánál különböző szempontokat vettünk figyelembe, hiszen a hangok szavakból való kihallása több kritérium mentén osztályozható. A szavak felismerését befolyásolja az (1) ismerőség, (2) gyakoriság, (3) a szó elsajátításának ideje, a (4) szó hossza, valamint a keresett (5) hang képzési helye és módja. A hang szóban betöltött pozíciójának meghatározása az olvasástani megjelenéséhez köthető. Ebből kifolyólag a 2009-es születésű gyermekek esetében két tesztváltozatot készítettünk.

A kutatás célja:

- (1) az online mérés kisgyermekkorban való alkalmazási lehetőségének bemutatása és létjogosultságának bizonyítása;
- (2) a gyermekek beszédhanghallási és megértési képességeinek feltérképezése online mérőeszköz segítségével óvodai és általános iskolai környezetben;
- (3) a gyermekek képességfejlődésének feltérképezése;
- (4) a fejlődést befolyásoló háttérváltozók teljesítményre gyakorolt hatásának bemutatása.

Anyag és módszer

A minta

A mérésben óvoda középső és nagycsoportos, valamint általános iskola első és második osztályos tanulói vettek részt (N=578).

A MÉRT GYERMEKEK SZÜLETÉSI ÉVE	A MÉRÉSBEN RÉSZT VEVŐ GYERMEKEK SZÁMA
2005	68
2006	95
2007	22
2008	201
2009	192
Összesen:	578

1. táblázat

A mérésben részt vevő gyermekek száma

A mintában egyaránt szerepeltek ép és SNI-s gyermekek is, valamint olyan gyermekek is, akik még nem töltötték be az ötödik életévüket. A nemek eloszlása nem arányos, mely az óvodai csoportok összetételéből adódhat.

A teszt rögzítésére (Cronbach- α =0.865) 2014 februárjától májusáig került sor a gyermekek óvodájában. A teszthez kapcsolódott egy szülői háttérkérdőív is.

A gyermekek két tesztváltozatot töltöttek ki. Az első tesztváltozatot az általános iskola első és második osztályos tanulói, a 2008-as születésűek, valamint a 2009-es születésű gyermekek egy része oldotta meg. A második tesztváltozat nem tartalmazta a beszédhang adott szón belüli helyének (elől, középen vagy hátul hallja a gyermek a hangot) meghatározását követelő feladattípust. A rövidített változatot (második tesztváltozat) kísérletképpen megoldattuk kis mintán, 2009-es gyermekekkel is.

A mérőeszköz

A tabletes teszt során, melyet az eDia online platform segítségével valósítottunk meg, a gyermekek fülhallgatók segítségével oldottak meg beszédhanghallási és beszédmegértési feladatokat. A beszédhanghallási feladatok során gyakorisági szempontból magas és alacsony értékű szavakkal dolgoztunk, melynek az alapját a *Szószablya* online adatbázis jelentette, emellett figyelembe vettük a szavak szótagszámát, valamint a hangok képzési helyének és módjának sajátosságait. A beszédmegértés vizsgálatára a gyermek TOKEN-teszt 15 itemét alkalmaztuk (Pléh et al. 2002), melyet online környezetbe ültettünk át, figyelembe véve a gyermek perspektivikus gondolkodási módját és az érintőképernyő alkalmazási lehetőségeit.

Eredmények

Kutatásunk elsődleges célja az online tesztelési lehetőség létjogosultságának bizonyítása az óvodás és kiskolás korosztály vizsgálatával, majd a korosztályok fejlődésének feltérképezése. Eredményeink igazolták, hogy az életkor előrehaladtával a gyermekek teljesítménye folyamatosan nő.

2009	2008	1. osztály	2. osztály
Átlag (szórás)	Átlag (szórás)	Átlag (szórás)	Átlag (szórás)
47.69 (13.09)	57.71 (11.43)	77.63 (13.31)	81.03 (12.77)

2. táblázat

A gyermekek teljesítményének átlaga és a szórás %-os értékben

A gyermekek fonémaazonosítási képessége szignifikáns fejlődést mutat a 2008-as és 2009-es, még óvodába járó és az általános iskolák első és második osztályos tanulói között, viszont a két óvodás korosztály teljesítménye között nem fedezhető fel szignifikáns különbség. A beszédmegértési (TOKEN) teszten a 2008-as gyermekek teljesítménye szignifikánsan különbözött minden korosztálytól, tehát a 2009-esek hosszú és rövid tesztjétől is, valamint az általános iskolások első és második osztályosaitól is. A 2009-esek teljesítménye mindkét tesztváltozaton szignifikánsan különbözött a 2008-asok, valamint az általános iskolák első és második osztályos tanulóitól ($p < 0.05$).

A beszédhang helyének meghatározását követelő feladat esetében a 2008-as és 2009-es gyermekek teljesítménye szignifikánsan gyengébb az általános iskola első és második osztályos tanulóinál. A gyermekek teljesítményét nem befolyásolja szignifikánsan az, hogy jártak-e bölcsődébe vagy sem, vagy hogy részt vesznek, vettek-e az óvodában akár mozgásos, akár kognitív képességeket fejlesztő foglalkozáson.

A teszten nyújtott összteljesítményt az anya iskolai végzettsége nem befolyásolja szignifikánsan, az apa iskolai végzettsége tekintetében a főiskolát végzettek gyermekei szignifikánsan jobban teljesítenek, mint a szakiskolát végzettek. A szülők iskolai végzettségének befolyásoló erejét tovább vizsgálva az egyes résztesztekre azt tapasztaltuk, hogy a legfiatalabb korosztály esetében szignifikáns eltérés van a diplomás és nem diplomás szülők gyermekeinek teljesítménye között a gyermek TOKEN-teszten nyújtott teljesítmény alapján. Egyéb szignifikáns eltérést a szülők iskolai végzettségét illetően nem találtunk.

Összefoglalás

Előzetes elvárásaink szerint a mérőeszköz megfelelően méri a legkisebb korosztályt is. A beszédhangok kezdő és végpozícióban történő azonosítása már egész kiskorban megfelelően differenciál, míg az iskolakezdéshez köthető feladat is bizonyítottan jobban működik az általános iskolás tanulók körében.

Az eredmények alátámasztják, hogy sem a speciális fejlesztés, sem a bölcsődében eltöltött idő nem befolyásolja a gyermek későbbi teljesítményét egyik részteszt során sem. Külön szembetűnő, hogy míg eddig az anya iskolai végzettségét tekintettük elsődleges szempontnak, jelen kutatásban az apa iskolai végzettsége az, ami nagyobb befolyásoló tényezővel bír. Ez a tény további vizsgálatokra ad okot, hiszen az eddigi tesztelési forma is megváltozott, a gyermekek pedig egyre közvetlenebbül viszonyulnak az infokommunikációs eszközökhöz. Fontos szempont, hogy a szülők iskolai végzettségének befolyásoló ereje leginkább a TOKEN-teszt során mutatkozott meg, mely a gyermekek beszédértését helyezi középpontba, a beszédhanghallási feladatok során, ahol pusztán dönt, hogy hallja-e az adott hangot vagy sem, nem mérvadó.

A megváltozott tesztelési módszer és az apa iskolai végzettség befolyásoló erejének előtérbe kerülése további vizsgálódásra ad okot. Az iskola direkt fejlesztő hatása kimutatható, viszont a korai fejlesztés és a teszten nyújtott teljesítmény kapcsolatának meghatározásához további kutatások szükségesek, hiszen feltételezhető, hogy a fejlesztésben részt vevő gyerekek a fejlesztés eredményessége miatt nem mutatnak teljesítménybeli különbséget azon a társaikhoz képest, akik nem vesznek részt ilyen jellegű foglalkozásokon.

IRODALOM

- Adams, M. J. 1990. *Beginning to read: Thinking and learning about print*. Cambridge: MA. MIT Press.
- Castles, A., Coltheart, M. 2004. Is there a causal link from phonological awareness to success in learning to read? *Cognition* 91. évf. 1. szám. 77–111.

- Castles, A., Coltheart, M., Wilson, K., Valpied, J., Wedgwood, J. 2009. The genesis of reading ability: What helps children learn letter-sound correspondences? *Journal of Experimental Child Psychology* 104. évf. 1. szám. 68–88.
- de Jong, P. F., van der Leij, A. 1999. Specific contributions of phonological abilities to early reading acquisition: results from a Dutch latent variable longitudinal study. *Journal of Educational Psychology* 91. évf. 3. szám. 450–476.
- Hulme, C., Caravolas, M., Málková, G., Brigstocke, S. 2005. Phoneme isolation ability is not simply a consequence of letter-sound knowledge. *Cognition* 97. évf. 1. szám. B1–B11.
- Hulme, C., Hatcher, P. J., Nation, K., Brown, A., Adams, J., Stuart, G. 2002. Phoneme awareness is a better predictor of early reading skill than onset-rime awareness. *Journal of Experimental Child Psychology* 82. évf. 1. szám. 2–28.
- Muter, V., Hulme, C., Snowling, M. J., Stevenson, J. 2004. Phonemes, rimes, vocabulary, and grammatical skills as foundations of early reading development: evidence from a longitudinal study. *Developmental Psychology* 40. évf. 5. szám. 665–681.
- Nagy J., Józsa K., Vidákovich T., Fazekasné, F. M. 2004a. *DIFER Programcsomag: Diagnosztikus fejlődés-vizsgáló és kritériumorientált fejlesztő rendszer 4–8 évesek számára*. Szeged: Mozaik Kiadó.
- Nagy J., Józsa K., Vidákovich T., Fazekasné, F. M. 2004b. *Az elemi alapkészségek fejlődése 4–8 éves életkorban*. Szeged: Mozaik Kiadó.
- Pléh Cs., Palotás, G., Lőrök, J. 2002. *Nyelvfejlődési szűrővizsgálat*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Wagner, R. K., Torgesen, J. K., Rashotte, C. A., Hecht, S. A., Barker, T. A., Burgess, S. R., Donahue, J., Garon, T. 1997. Changing relations between phonological processing abilities and word-level reading as children develop from beginning to skilled readers: a 5-Year longitudinal study. *Developmental Psychology* 33. évf. 3. szám. 468–479.
- Ziegler, J. C., Goswami, U. 2005. Reading acquisition, developmental dyslexia, and skilled reading across languages: a psycholinguistic grain size theory. *Psychological Bulletin* 131. évf. 1. szám. 3–29.

Measuring early reading abilities in children aged from 4 to 8 years

In our study, we examined those abilities forming the basis of reading skills that can be measured in the case of children of kindergarten age. Several domestic studies have examined metalanguage awareness and its components in acquiring a language. The spontaneous development of metalanguage awareness at an early age allows us to test children as young as four years of age. Early testing and improving of their language skills would reduce the number of children suffering from learning disorders and dyslexia.